

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Клейбатенко А.О., здобувач вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності «Менеджмент», e-mail: emonchik22@ukr.net

Сахацький М.П., д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту, e-mail: np.sakhatskyi@gmail.com

Грисюк Ю.А., здобувач вищої освіти ОС «Доктор філософії» спеціальності «Менеджмент» e-mail: yuriy0706@gmail.com

Романов О.О., здобувач вищої освіти ОС «Магістр» спеціальності «Менеджмент» e-mail: romanov03v03@gmail.com

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, Україна

Актуальність наукового дослідження факторів впливу на управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств в умовах війни зумовлюється необхідністю адаптації останніх до динамічних змін оточуючого середовища, турбулентність яких викликана широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України. Результатом чого в сільському господарстві є масштабування непоправних людських втрат, нищення матеріально-технічної бази, руйнування сільської поселенської мережі, радикальне порушення логістичних ланцюгів з дистрибуції виробленої агропродовольчої продукції, зменшення доходів та скорочення ринкового попиту на агропродовольчу продукцію в зв'язку з внутрішніми міграційними переміщеннями населення та демографічними зрушеннями через імміграцію людей за межі країни, виведення із господарського обороту значних за розмірами сільськогосподарських земель, де фактично відсутній контроль з боку української влади через їх тимчасову окупацію Росією. Не завжди передбачуваними для управлінського чинника аграрних підприємств постають наслідки від екологічних катастроф через диверсійні дії окупаційних військ, проведення воєнних операцій, мінування територій з нерозірваними на них бомбами, снарядами, ракетами, іншими боєприпасами. Звідси витікає нагальність з'ясування факторів впливу на управлінський чинник, використання якого дозволяє досліджуваним суб'єктам зберігати свою господарську цілісність та досягати необхідних для ефективного функціонування економічних, соціальних та екологічних цілей.

Надійний науково-економічний фундамент управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств сформував дослідження таких вчених, як: Баланюк І.Ф., Бородіна О.М., Гайдуцький П.І., Козак О.А., Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Пашко С.О., Саблук П.Т., Ситник В. П., Шпикуляк О. Г., Шпичак О. М., Юрчишин В.В. та інших науковців. Поглиблені наукові пошуки щодо особливостей функціонування аграрного сектора економіки України в умовах повномасштабної війни з Російською Федерацією проводяться такими дослідниками, як Жураковська Л.А., Русан В.М., Собкевич О.В., Шевченко А.В. й іншими вченими. Офіційні матеріали щодо впливу війни на розвиток агросектору та перспективи його післявоєнного відновлення подаються урядовими постановами, статистичними установами, науково-дослідниками організаціями та інститутами. За наявності достатньо науково обґрунтованих підходів стосовно зазначеної проблеми, поза увагою вчених залишаються питання управлінського характеру в частині системного керування адаптацією досліджуваних аграрних підприємств до досить непередбачуваного перебігу бойових дій та викликів ринкової кон'юнктури, що життєво важливо для збереження ними господарської цілісності та її подальшого соціально-економічного розвитку вже на повоєнному етапі.

Варто вказати на той факт, що в умовах війни фактори впливу на управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств, залежно від їх територіально-просторового розміщення, будуть різнитися між собою. Адже аграрне виробництво має прив'язку до конкретної території, кожна з яких характеризується особливими рисами щодо

інтенсивності ведення бойових дій та наявності чи відсутності владного контролю з боку України. Тому дослідницька увага фокусується на факторах впливу на управління підконтрольних Україні аграрних підприємствах.

Функціонування аграрних підприємств на тимчасово окупованих окремих територіях України подається в якості фактору впливу на управління виробничо-господарською діяльністю як таке, що спричинює економічні, соціальні та екологічні втрати. Менеджмент цих суб'єктів господарювання повинен фіксувати заподіяну шкоду та понесені втрати з метою їх подальшого відшкодування за рахунок коштів загарбницької Російської Федерації. Організаційно-методичне забезпечення щодо визначення шкоди та збитків у грошовій формі здійснюється відповідними міністерствами та відомствами України.

Згідно чинного законодавства України, оцінці шкоди та збитків у грошовій формі підлягають:

- збитки, завдані власникам або землекористувачам земельних ділянок сільськогосподарського призначення;
- витрати на відновлення меліоративних систем;
- шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості;
- шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок засмічення земельних ділянок сторонніми предметами, матеріалами, відходами та (або) іншими речовинами [1].

При цьому завдана земельним ресурсам шкода фіксується в поєднанні з понесеними економічними та екологічними втратами. Це стосується шкоди земельним ресурсам через їх пошкодження і знищення родючості ґрунту. Аналогічні проблеми виникають і в зв'язку із знаходженням на території аграрних підприємств вибухонебезпечних предметів, що є наслідком ведення бойових дій як на лінії фронту, так і на всій території країни.

Дослідження засвідчує, що управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств в умовах війни змінює їх цільові пріоритети. На передній план в управлінні виступають питання економічної, соціальної та екологічної безпеки, компенсації понесених втрат в цих сферах життєдіяльності та пристосування до мінливих умов перебігу війни й ринкової кон'юнктури. Це потребує відповідних компетенцій менеджерів та спеціалістів, які за наявності відповідних пошкоджень і втрат в аграрних підприємствах в змозі:

- здійснювати розширене відтворення;
- забезпечувати висхідний розвиток сільської виробничої та побутової інфраструктури;
- підтримувати в природному довіллі екологічну рівновагу.

Економічний фактор впливу на управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств в умовах війни належить до числа основних. Бо бойові дії спричинюють загибель людей, їх поранення, інвалідність, контузії, каліцтва, захворювання, що потребують відповідних грошових виплат та матеріальних витрат. Людський ресурс підприємства втрачають через мобілізацію працівників в Збройні Сили України, переміщення осіб, яким загрожують військові дії в межах країни та їх виїзд за кордон. Економічний фактор впливу передбачає використання менеджментом аграрних підприємств положень Порядку визначення шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії Російської Федерації [1].

Соціальний фактор впливу на управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств в умовах війни тісно пов'язаний з економічним через людські втрати. Адже збройна агресія Російської Федерації спричинює загибель та каліцтво працівників аграрних підприємств. Останні при цьому приймають безпосередню участь в наповненні державного бюджету, з якого постраждалим виплачуються грошові кошти на соціальну допомогу та надаються соціальні послуги.

Соціальний фактор проявляється також стосовно працівників аграрних підприємств, які втратили місце проживання; які отримують пенсію у разі втрати годувальника за осіб, загиблих внаслідок бойових дій; які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних внаслідок бойових дій і пов'язаних із ними нещасних випадків, яким надаються соціальні гарантії та різні види державної соціальної допомоги [1].

Те ж стосується батьків, які не в змозі виконувати свої обов'язки із виховання та утримання дитини з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на територіях, що розташовані в районі воєнних (бойових) дій або перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) [1].

Екологічний фактор впливу на управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств оцінюються в розрізі тих витрат, що були понесені на рекультивацію порушених внаслідок бойових дій земель. Адже при цьому будуються, облаштовуються та утримуються різноманітні споруди інженерно-технічного і фортифікаційного призначення [1]. Виймаються із господарського обороту також землі під огороження небезпечних для життя зон та територій, де відбуваються безпосередні бойові зіткнення.

Для перемоги у війні на підтримку Збройних Сил України аграрні підприємства та їх працівники здійснюють додаткові витрати через добровільні грошові внески, виконують волонтерські послуги, передають українським військам в безоплатне користування власні матеріально-технічні засоби, допомагають своєю працею в облаштуванні фортифікаційних споруд, ремонтують пошкоджену в боях техніку тощо. Відтак, варто передбачити відшкодування цих витрат як вимушених за рахунок грошових коштів Російської Федерації. Для таких витрат в аграрних підприємствах доцільно вести окремий облік, що на відміну від управлінського, дотримується визначених офіційних регламентів.

Будучи організаційно-правовою формою, що виробляє товарну сільськогосподарську продукцію, здійснює її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку, підприємницька діяльність сімейних фермерських господарств передбачає використання праці винятково членів однієї сім'ї. Відтак, сімейні фермерські господарства заслуговують на особливу увагу з боку держави, бо несуть відчутні економічні і соціальні втрати внаслідок широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Адже мобілізація одного із членів сім'ї до лав Збройних Сил України відразу суттєво скорочує ресурсний потенціал фермерського господарства, а в окремих випадках і унеможливорює його виробничо-господарську діяльність.

Тому понесені сімейними фермерськими господарствами втрати в інтересах держави доцільно централізовано фіксувати і відшкодовувати за рахунок грошових коштів Російської Федерації. Відповідні управлінські функції повинні покладатися на органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Така організаційно-економічна робота органів державного управління та місцевого самоврядування на практиці утворює державно-приватне партнерство та закладає надійний соціально-економічний фундамент довгострокової співпраці держави з сімейними фермерськими господарствами.

Аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень показують, що головними чинниками, які вплинули на агросектор України під час війни, були такі явища, як скорочення площ під посівами (на 20% у порівнянні з 2021 роком), пошкодження виробничих приміщень, споруд і обладнання, зростання цін на добрива та дизельне паливо, а також блокада чорноморських портів. Усі ці фактори мали значний вплив на доходи українських фермерів і агрокомпаній. Також важливим чинником стало переривання логістичних ланцюгів [2]. Вплив цих факторів на управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств підтверджує важливість посилення компетенцій аграрного менеджменту щодо активної адаптації досліджуваних суб'єктів господарювання до динаміки ринкової економіки та перебігу військових процесів.

Звідси правомірними постають виокремлені дослідниками пріоритети з формування стійкості аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни в частині забезпечення в країні економічної стабільності, усунення ризиків з порушення безпеки та логістики, надання доступу до ресурсів та сировини, пристосування суб'єктів господарювання до нових ринкових реалій, всебічне підтримування державою сільськогосподарських товаровиробників різних форм власності і господарювання [3]. Важливими та своєчасними постають основні напрями сталого розвитку аграрного сектору, що включають такі опції, як:

- реабілітація аграрного господарства на територіях, постраждалих від бойових дій;
- посилення децентралізації аграрної економіки;

- зміцнення власної продовольчої системи громад;
- відновлення цілісності агропромислового комплексу та зміцнення національної продовольчої системи;
- удосконалення державної підтримки аграрного сектору;
- розвиток сільських населених пунктів;
- репозиціонування України в глобальній продовольчій системі;
- забезпечення сталості сільськогосподарського виробництва, розвитку органічного (біологічного, екологічного) виробництва, формування засад ведення сільськогосподарського виробництва з урахуванням агрокліматичних змін;
- використання біоенергетичного потенціалу аграрного сектору, що дасть змогу частково замінити традиційні види енергії альтернативними як на національному, так і на місцевому рівнях споживання, зміцнити енергетичну стійкість країни [3, с. 43-48].

Ці положення безпосередньо стосуються всіх без винятку аграрних підприємств, як такі, що постають науково обґрунтованими і цілком реальними для прикладного впровадження.

Список використаних джерел

1. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: офіційний веб-сайт: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
2. Русан В.М. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни URL: <https://niss.gov.ua/> (дата звернення: 03.11.2023). <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/rusan.pdf>
3. Собкевич О. В., Шевченко А. В., Русан В. М., Жураковська Л. А. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ. 2023. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-04/stiykist-realsektor-dopovid_gotove.pdf
4. Міністерство аграрної політики та продовольства України: офіційний веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 03.11.2023).
5. Офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 331.56:305

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Ковальов Д. В., кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри соціальних та поведінкових наук,
e-mail: kovalovdmytrov@gmail.com

**Херсонський державний аграрно-економічний університет
м. Херсон, Україна**

Гендерні дослідження на сьогоднішній день є особливо актуальними в суспільстві в цілому, особливо у сфері дослідження динаміки нерівності в контексті соціально-економічного розвитку України та її регіонів.. Одним із проявів є гендерна нерівність, що нині притаманна всім суспільствам, незалежно від політичного устрою та рівня соціально-економічного розвитку, і проявляється в нерівних можливостях жінок і чоловіків щодо структур влади, сфери освіти та зайнятості, доходу та власності. Розв'язання гендерних проблем потребує концептуального визначення, формування та реалізації гендерної політики як основи гендерної культури і розвитку соціально-економічної активності жінок та чоловіків.